

Міжнародні компанії як спонсори порушень прав людини, спричинених російською агресією

Дар'я Олександрівна Філіппова*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

*e-mail: d.o.filipova@nlu.edu.ua

Наталія Юліївна Філатова-Білоус

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

Анотація

Понад 10 років в Україні триває війна, розпочата Російською Федерацією. Кошти з державного бюджету держави-агресора регулярно спрямовуються на ведення терористичних дій. Працюючи на ринку країни-загарбника, кожна іноземна компанія сплачує податки, а тому фактично перетворюється на спонсора вбивств і руйнувань. Зазначені факти свідчать про актуальність обраної теми. Відповідно, існує необхідність її детального розгляду, аби виявити ступінь залученості іноземних компаній до воєнного конфлікту, наслідки цього явища та з'ясувати ймовірні варіанти вирішення досліджуваної проблематики, що в цій статті є метою. Як інструменти для її досягнення використано діалектичний метод (заради повного та об'єктивного розуміння природи і ознак явищ війни, агресії, інвестування, санкцій, що є ключовими в розрізі описаного); формально-юридичний метод (через важливість належного тлумачення норм міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, аби не спотворити закладений у них сенс), формально-логічний метод (зважаючи на потребу у виокремленні недоліків законодавчого базису, що провокують досліджувану проблематику). Таким чином, проаналізовано режим належної обачності у сфері прав людини та Керівні принципи щодо бізнесу й прав людини як основні розробки суб'єктів міжнародного права в окресленому аспекті станом на зараз. Простежено кореляцію між негативними наслідками в контексті стимуляції компаній дотримуватись фундаментальних принципів гуманізму й моралі, та відсутністю імперативності у зазначених та подібних механізмах. Запропоновано створення нових важелів, які правовим шляхом могли б прискорити деескалацію конфлікту. При цьому варто зауважити, що така нормотворчість потребує ґрунтовної роботи з боку науковців та є нагальною, враховуючи те, що це стосується людського життя.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення; війна; права людини; транснаціональні компанії; санкції.

International Companies as Sponsors of Human Rights Violations Caused by Russian Aggression

Daria O. Filippova*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: d.o.filippova@nlu.edu.ua

Natalia Yu. Filatova-Bilous

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Abstract

10 years in Ukraine there is a war started by Russian Federation. Funds from the state budget of the aggressor state are regularly directed to terrorist actions. Working in the market of the invader, each foreign company pays taxes, and therefore actually turns into a sponsor of murder and destruction. This indicates the relevance of the chosen topic. Accordingly, there is a need for its detailed consideration in order to identify the degree of involvement of foreign companies in the military conflict, the consequences of this phenomenon and to find out the possible solutions to the problems under study, which in this article is the goal. As tools for its achievement, a dialectical method was used (for the sake of a complete and objective understanding of the nature and signs of the phenomena of war, aggression, investment, sanctions, which are key in the context of the described); formal-legal method (due to the importance of proper interpretation of the norms of international treaties in the field of human rights protection, in order not to distort the meaning inherent in them), formal-logical method (taking into account the need to isolate the shortcomings of the legislative basis that provoke the studied problems). Thus, the regime of due diligence in the field of human rights and the Guiding Principles on Business and Human Rights as the main developments of subjects of international law in the outlined aspect as of now are analyzed. The correlation between the negative consequences in the context of stimulating companies to adhere to the fundamental principles of humanism and morality, and the lack of imperative in these and similar mechanisms - has been traced. It is proposed to create new levers that could legally accelerate de-escalation of the conflict. In addition, it should be noted that this rulemaking process requires careful work of researchers and is urgent, given that it concerns human life.

Keywords: full-scale invasion; war; human rights; multinational companies; sanctions.

Вступ

З 2014 р. Україна потерпає від воєнних дій з боку російської федерації. За ці 10 років агресором було порушено цілу низку міжнародних договорів, що укладалися з метою захисту кожної людини від неправомірного посягання на її права. Для воєнних злочинів РФ використовує різноманітні засоби,

серед яких особливе значення має фінансово-економічний аспект. Відповідно, зважаючи на моральні фактори й небажання сплачувати податки, що згодом витрачаються на закупівлі зброї та інших інструментів ведення війни, чимала кількість корпорацій розірвала зв'язки з Росією, проте одночасно з цим, деякі представники приватного сектору там досі лишаються. Пов'язано ж описане перш за все з тим, що нині міжнародним співтовариством не напрацьовано дієвий механізм, котрий спонукав би компанії розглядати права людини як основний чинник при ухваленні рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що ця тема відобразилась у працях багатьох науковців. Зокрема, розглядалися питання щодо правових інструментів для захисту прав людини у період війни (В. А. Дорошенко) [1], щодо порушення прав людини Росією на тимчасово окупованих територіях (О. О. Іляшко) [2], щодо викликів концепції прав людини з боку бізнесу (О. О. Уварова, К.О. Буряковська) [3]. Саме ж явище війни виникло і набуло поширення ще на перших етапах існування людства. Таким чином, у зв'язку з постійною актуальністю та багатоаспектністю питання, до окресленого феномену зверталось чимало діячів різних епох. Г. М. Каллен [4], Л. Опенгейм [5], Г. Сорель [6], Дж. Г. Старк [7] та інші виокремлювали у своїх роботах головні ознаки війни, формулюючи в подальшому на їх основі тлумачення.

Основними цілями цієї статті виступають аналіз міжнародних договорів у сфері захисту прав людини загалом і під час війни зокрема; дослідження злочинів Росії, скоєних на території України; виявлення рівня впливу іноземних компаній на воєнний конфлікт; з'ясування ймовірних способів подолання досліджуваної проблематики.

Матеріали та методи

Зважаючи на чималу кількість поставлених завдань у рамках цієї роботи, а також її складність, важливість і багатоаспектність, підходи наукового пошуку застосовані комплексно. Методологічним підґрунтям статті є діалектичний прийом дослідження, що зумовлено обов'язковістю належного осягнення фундаментальних у розрізі розглянутої тематики понять війни, фінансування, агресії та санкцій. Без опанування природи кожного елемента з вказаного переліку виникає подальша неспроможність здійснювати ретельне вивчення предмета дослідження, і, відповідно, унеможлиблюється досягнення мети наукової праці. Використання формально-юридичного методу, у свою чергу, дало змогу визначити потрібні принципи для якісного тлумачення норм міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, аби слідувати концептам, вкладених в них авторами, та при цьому не ігнорувати

динамічність як складову ефективного інтерпретування. Формально-логічний метод став засобом під час пошуку положень опрацьованого законодавчого базису, котрі тим чи іншим чином пов'язані з нездатністю міжнародної спільноти імперативно вплинути на світовий приватний сектор та спонукати його до відмови від керування мотивами власної вигоди в ситуаціях, де мова стосується питань порушення всіх напрацьованих гуманістичних устоїв, засад і норм.

Результати та обговорення

Збройна агресія РФ і міжнародне право

Напрацьований сторіччями доктринальний базис, як результат досліджень численної кількості провідних науковців, послугував фундаментом для міжнародних актів і угод. Так, Гаазькі конвенції (1899, 1907) [8], Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) (1928) [9], Женевські конвенції (1864, 1906, 1929, 1949) [10], Статут ООН (1945) [11] тощо закріплюють певні вимоги до держав як суб'єктів правовідносин. Зокрема, йдеться про їх обов'язок поводитися гуманно із жертвами війни. До цієї категорії належать поранені, хворі, постраждалі зі складу збройних сил на морі, цивільне населення, військовополонені. Щодо останніх заборонено застосовувати: дії, які посягають на життя чи недоторканність; взяття у заручники; погрози; медичні чи наукові дослідження; упереджене судочинство. Цих же осіб повинні вносити до реєстрів, аби в подальшому передавати державі, громадянами якої вони є. Окрім укаazanого, країни повинні утримуватись від обстрілів інфраструктури, цивільних об'єктів і культурних цінностей. Руйнування релігійних споруд, бібліотек, архітектурних і художніх пам'яток минулого є воєнним злочином [12].

З 2014 р. усі перелічені вимоги були неодноразово порушені Росією, підтвердженням чого виступають звіти Комісії ООН. Так, у доповіді A/HRC/55/66 наголошується на невибіркових нападах РФ на цивільних осіб та на цивільні об'єкти; катуваннях; умисних вбивствах; згвалтуваннях й насильному переміщенні дітей [13].

Окрім терміна «війна», правотворці часто оперують його фактичним синонімом «агресія». Стаття 1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 від 14.12.1974 р. зазначає, що агресія, – це «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або якимось іншим чином, несумісним із Статутом ООН» [14]. Так, у зв'язку із систематичними загарбницькими діями Російської Федерації щодо України з 2014 р., 27.01.2015 р. Верховна Рада України прийняла постанову № 129-19 «Про Звернення Верховної Ради

України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором», основу якої і становила згадана вище норма. Парламент апелював до міжнародного співтовариства, аби окупаційні дії були визнані як факт з правової точки зору, а також закликав партнерів здійснити низку заходів, серед яких, зокрема, недопущення безкарності винних за скоєні злочини, визнання РФ державою-агресором та посилення тиску на неї шляхом запровадження нових санкцій [15]. Реакція іноземних держав знайшла відображення у низці резолюцій, прийнятих ООН, де Росію на офіційному рівні визнали державою-агресором: «Територіальна цілісність України» [16], «Агресія проти України» [17], «Гуманітарні наслідки агресії проти України» [18], «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» [19] та «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні» [20]. Про це вказується і в постанові Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з проведенням Російською Федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [21]. Примітно, що укладачі зазначеного документа вкотре висловили прохання використати посилення санкційного тиску на РФ як одного з механізмів, що формує економічну мотивацію до деескалації конфлікту зі сторони держави-правопорушника.

Порушення РФ міжнародного права та його вплив на роботу приватних іноземних компаній на її території

Санкції є відображенням протидії окремих країн чи міжнародної спільноти загалом проти політичних подій, які йдуть у розріз із основними принципами міжнародного права. Вони полягають в обмежувальних різнопланових заходах (щодо логістики, економіки, фінансової системи, експорту, імпорту та навіть окремих осіб). З моменту незаконної анексії Кримського півострова до РФ систематично застосовують різні за природою міжнародні санкції, але, як показала практика, особливого значення набули саме торговельні санкції, оскільки вони спрямовані на позбавлення Росії економічної опори і найбільшого джерела прибутку [22].

Виявом вищевказаної міри впливу є такі статистичні дані: станом на 04.02.2024 з ринку РФ вийшли 356 компаній, 544 компанії скоротили свої

операції і призупинили нове інвестування, 1210 компаній перебувають у процесі виходу з ринку РФ. Значення позиції компаній, котрі остаточно відмовились співпрацювати з країною-терористом, є істотним, оскільки якщо розглянути довоєнний 2021 р., можна сформулювати висновок, що лише ними було згенеровано прибутку на 93,1 млрд дол. і сплачено 5,4 млрд дол. до бюджету Росії. При цьому з середини квітня 2022 р. спостерігається зростання частки фірм, керівні органи яких прийняли рішення залишатись у РФ. Загалом, близько 43 % компаній різних країн світу все ще працюють у Росії, 14,7 % перебувають у стані очікування і лише 9,6 % здійснили повний вихід [23].

Таким чином, проблематика відмови міжнародних компаній полишати ринок Росії полягає перш за все у їх сприянні геноциду населення України, руйнуванню міст й іншим злочинам проти людяності. Наприклад, 09.03.2022 р. американська транснаціональна корпорація PepsiCo заявила про припинення виробництва у країні, яка порушує світовий порядок, проте вже у серпні 2022 р. її діяльність з виробництва напоїв у Росії була відновлена. Податки, які сплачує компанія в скарбницю РФ, автоматично роблять співучасть PepsiCo в контексті війни активною і непрямую. Одночасно з наведеним, в Україні фірма реалізує близько 14 брендів, залучає місцевих жителів до роботи і здійснює виробництво на фабриках [24]. Два її заводи розташовані в Миколаївській області, в котрій лише в період з 24.02.2022 по 24.11.2023 р. було зафіксовано: загибель щонайменше 367 людей, поранення – близько 690 осіб, пошкодження від 4480 будівель, та 2562 події, пов'язані з російськими атаками [25]. Ще одна мануфактура розташована в місті Харків, бойові дії за яке, згідно з Переліком територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженим наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 22.12.2022 р. № 309, тривали з 24.02.2022 р. до 15.09.2022 р. Тобто PepsiCo поновили роботу в Росії, коли та знищувала цивільну інфраструктуру та віддавала накази вбивати мирних жителів Харківщини, частина з яких працювала на PepsiCo, чи була їх клієнтською базою. І хоч масштаби наслідків цього періоду точно не відомі, приблизні цифри з області за весь час війни такі – близько 3000 дорослих осіб було вбито, також загинуло 306 дітей [26]. Збудувало PepsiCo підприємство і на Київщині – в регіоні, який загарбники планували взяти за 3 дні, в регіоні, де відбулися Бучанська різанина, битва за Ірпінь, бої за аеропорт «Гостомель», затоплення села Демидова, в регіоні, що переповнений мінами й братськими могилами.

Робота виробничих ліній у Київській та Миколаївській областях означає залучення тамтешніх громадян до праці, і в такому разі спонсорство вироб-

ництва бомб, ракет та іншої зброї, що застосовується державою-терористом, є спонсорством загрози життю власним співробітникам і споживачам.

У зв'язку з серйозним значенням окресленого питання реакція на нього спостерігається як з боку суспільства, так і з боку відповідних державних органів. Наприклад, від початку повномасштабного вторгнення була розроблена чимала кількість онлайн-додатків для населення, котрі надають інформацію щодо діяльності подібних до PepsiCo активних в Росії компаній (наприклад, застосунок «Зрада», програма «Крама»). З боку влади ґрунтовна робота була проведена Національним агентством з питань запобігання корупції, котре створило перелік міжнародних спонсорів війни. Усі фірми з цього списку вносяться до бази даних World-Check від міжнародної компанії LondonStock Exchange Group, аби захистити фінансовий сектор від спонсорів російської війни.

Так, завдяки інформації, наданої НАЗК, публічного розголосу набув кейс Auchan. Фірма відмовилась від припинення фінансування РФ, хоча лише у 2020 р. сплатила 167 млн дол. до російського бюджету. Такі цифри еквівалентні 15 літакам СУ-25, 42 танкам або 222 ракетам «Калібр». Крім того, корпорацією постачаються товари, що під видом гуманітарної допомоги становлять речі, потрібні окупантам для щоденного вжитку. На додаток до наведеного, «Ашан» передає до військкоматів інформацію про співробітників, після чого їх мобілізують з місця роботи [27].

Важливо зауважити, що рішення НАЗК із приводу визнання фірм спонсорами тероризму не є юридично зобов'язуючими, і мають тільки репутаційний тиск на компанії. Такий обмежений вплив спричинений тим, що згідно із Законом України «Про запобігання корупції» та іншими законодавчими актами, до кола повноважень НАЗК не входить застосування будь-яких заходів впливу на компанії, що продовжують працювати в РФ [28].

Отже, незважаючи на моральний аспект й запити з боку споживачів та міжнародної спільноти, компанії вирішують продовжувати ведення справ у Росії, і на це є причини. Коли питання стосується бізнесу, фінансова сторона є визначальною. Таким чином, компанії, які остаточно вийшли з ринку Росії, отримали в 2022 р. на 1,7 % менше доходу ніж у 2021 р., а фірми, які знаходяться в процесі реалізації таких заходів, втратили 7,1 % надходжень. Водночас ті, хто залишились, змогли отримати виручку більшу на 12,7 % [23]. Ще однією причиною, що ускладнює підприємствам вихід з РФ, є російський Федеральний закон «Про іноземні інвестиції» № 160-ФЗ, що, відповідно до останніх змін, містить положення з вимогою до іноземних компаній, які хочуть продати власні активи, пройти оцінку російською дер-

жавною агенцією, а потім здійснювати продаж зі знижкою до 50 % [29]. При цьому показовим є кейс компанії Danone, котра намагалась правомірним шляхом відокремити свою діяльність від держави-агресора, але в результаті її активи націоналізували. Аналогічна ситуація сталася з Carlsberg [30]. Деякі ж фірми, що поставляють товари першої необхідності (AstraZeneca...), заявляють про добросовісність і вірність клієнтам як основні підстави для відмови порвати зв'язки з Росією [31].

Наразі юридично від іноземних компаній вимагається вийти з ринку Росії виключно у тому випадку, якщо їх діяльність підпадає під режим санкцій. Такий режим може бути міжнародним (обмеження через відповідні організації), національним (описані заходи впливу розробляються однією країною на власний розсуд) чи регіональним (санкції запроваджуються однією країною чи кількома проти іншого регіону). Так, у контексті останнього виду, деякі компанії припиняють діяльність у Росії через економічні санкції, запроваджені Великою Британією, США, ЄС тощо. Наприклад, уряд Японії прийняв рішення від 15.12.2023 р. щодо розширення санкційного списку фізичних та юридичних осіб, які вважаються причетними до анексії Криму і м. Севастополь (Україна) а також до дестабілізації ситуації на Сході України [32]. Деякі фірми можуть керуватись добровільними засадами. Ті компанії, які досі займаються інвестуванням у Росії, мають шанси бути визнаними міжнародною спільнотою як пособники; підбурювачі; співучасники (у прямій, непрямій чи мовчазній формах). При цьому варто зауважити, що ні Міжнародний кримінальний суд, ні міжнародні кримінальні трибунали юрисдикції щодо юридичних осіб не мають, але ситуація з персоналом фірм як фізичними особами є протилежною. Наразі є відомою чимала кількість випадків, коли проти компаній та їх директорів були порушені цивільні й кримінальні справи за міжнародні правопорушення. Прикладом є компанія Lafarge у контексті сирійської війни [33].

Робота іноземних приватних компаній на території РФ з погляду концепції бізнесу і прав людини

Примітно, що ООН були розроблені Керівні принципи щодо бізнесу та прав людини і Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств. Перші включають у себе 31 положення, які спираються на три підвалини («стовпи»). Перший «стовп» наголошує на зобов'язанні держави гарантувати здійснення захисту прав людини; другий – робить акцент на корпоративній відповідальності підприємств за дотриманням прав людини; третій – декларує принцип доступності та ефективності засобів захисту для жертв. Проблематика виявляється в тому, що ця концепція охоплює як механізми

обов'язковості державних приписів, так і зобов'язання підприємств, котрі вони беруть на себе добровільно, а це означає рекомендаційний характер і відсутність відповідальності. Наслідком є низька ефективність у контексті впровадження [34].

У 2015 р. ООН розробила Цілі сталого розвитку, що стали закликком до дій задля скорочення бідності, захисту планети і найголовніше – забезпечення мирного та якісного життя людей. Дії компаній, що досі працюють із Росією, порушують концепцію цілі № 16 – «мир та справедливість», і як наслідок: цілі № 1 – «подолання бідності», 2 – «подолання голоду», 3 – «міцне здоров'я», 4 – «якісна освіта», 7 – «відновлювана енергія», 8 – «гідна праця та економічне зростання», 9 – «інновації та інфраструктура», 11 – «сталий розвиток міст та спільнот», 12 – «відповідальне споживання», 13 – «боротьба зі зміною клімату», 15 – «збереження екосистем суходолу» [35].

Наслідки цього вплинули на життя суспільства в Україні, оскільки за війну тут: підвищився рівень бідності до 24,1 % (порушення права на достойний рівень життя) [36]; неодноразово виникала проблема з харчуванням і особливо на окупованих територіях (порушення права на достатнє харчування і права на свободу від голоду) [37]; загинуло сотні тисяч людей (порушення права на життя) [38]; численну кількість разів атакували енергетичну інфраструктуру [39]; як мінімум 5 млн людей втратили роботу (порушення права на працю) [40]; зруйнували або пошкодили понад 130 000 об'єктів цивільної інфраструктури (порушення права на житло) [41]; винищили десятки населених пунктів (порушення права на вільний вибір місця проживання) [42]; завдали шкоди клімату на мільярди доларів (порушення права на здорове довкілля) [43]; було наповнено водні ресурси мінами та бомбами (порушення права користування водними ресурсами) [44].

Важливо зауважити, що наразі є прогалина в глобальному управлінні та реалізації принципу верховенства права. Це наслідок нездатності міжнародного товариства домовитись про обов'язкові стандарти, що врегулювали б питання, пов'язані з бізнесом і правами людини. Відповідно, ключові рішення, які мають вплив на конфлікти й злочини проти людяності, приймаються приватними суб'єктами, що спочатку розглядають прибутковість.

Необхідно зазначити і про режим належної обачності у сфері прав людини. Це процес з виявлення та ведення обліку значення діяльності компанії на права людини. Явище включає чотири етапи: пошук та розбір імовірно несприятливих впливів фірми на права людини; застосування заходів усередині компанії, спрямованих на покращення отриманих на першому етапі результатів; відстеження ефективності змін; показ зацікавленим сторонам

остаточної політики, що відповідає Керівним принципам щодо бізнесу та прав людини [45]. Так само, як і останнім, існує необхідність надати цьому режиму імперативності, а це було б можливим у разі підтримки відповідної законодавчої ініціативи в ЄС і окремих юрисдикціях зокрема.

Висновки

Необхідно зауважити, що метою численних нормативно-правових актів є забезпечення для кожного індивіда належних умов життя, тому коли в ХХІ ст. такий суб'єкт, як держава, зневажає гуманістичні напрацювання людства, це не повинно лишатись без дієвої реакції, зокрема від приватних компаній. Відповідно, для стимулювання фірм до боротьби з порушеннями прав людини в умовах агресії РФ, істотного значення набуває робота суб'єктів міжнародного права. Станом на зараз, розробка інструментів, котрі за змістом могли б спонукати компанії обирати шлях, за якого першочергово вони б керувались принципами щодо прав людей, відіграє ключову роль. До таких можна було б віднести надання імперативного характеру вже створеним механізмам (режим належної обачності у сфері прав людини; Керівні принципи щодо бізнесу та прав людини тощо), а також складення нових. У цьому випадку корпорації б допомагали опанувувати цілі відповідних організацій, сприяли б упорядкуванню суспільних відносин. Що стосується подій в Україні, то, вийшовши з ринку держави-агресора, фірми б позбавили РФ її економічної опори, зробивши, таким чином, внесок у пришвидшення деескалації конфлікту.

Список використаних джерел

- [1] Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323–326. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/74>.
- [2] Ляшко О. О. Порушення громадянських і політичних прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України та способи їх захисту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. С. 19–27. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/6.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
- [3] Уварова О. О., Буряковська К. О. Бізнес і права людини : навч. посіб. Харків, 2019. 148 с.
- [4] Kallen H. M. Of war and peace. New York : Graduate Faculty of Political and Social Science, New School for Social Research, 1939. P. 361–391.
- [5] Oppenheim L. International Law. Palala Press, 2015. Vol. 2. 754 p.
- [6] Sorel G. Réflexions sur la violence. 2ed. Paris : Rivière, 1910. 412 p.
- [7] Starke J. G. Introduction to International Law. London : Butterworths, 1972. 631 p.
- [8] IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 09.05.2024).

- [9] Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) від 27.08.1928 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text (дата звернення: 09.05.2024).
- [10] Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 09.05.2024).
- [11] Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 09.05.2024).
- [12] Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
- [13] Звіт Незалежної Міжнародної Слідчої Комісії щодо України А/HRC/55/66 від 18.03.2024 р. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/a-hrc-55-66-aev.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
- [14] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) «Визначення агресії» від 14.12.1974 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633__169633 (дата звернення: 09.05.2024).
- [15] Про звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 р. № 129-19. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/351834__351899 (дата звернення: 09.05.2024).
- [16] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 «Територіальна цілісність України» від 27.03.2014 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123> (дата звернення: 09.05.2024).
- [17] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № ES-11/1 «Агресія проти України» від 02.03.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22003> (дата звернення: 09.05.2024).
- [18] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № ES11/2 «Гуманітарні наслідки агресії проти України» від 24.03.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-shvalennya-rezolyucii-generalnoyi-asambleyi-oon-gumanitarni-naslidki-agresiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 09.05.2024).
- [19] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № ES11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» від 12.10.2022 р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_ES-11/4 (дата звернення: 09.05.2024).
- [20] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № ES-11/6 «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні» від 23.02.2023 р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%9

0%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_ES-11/6 (дата звернення: 09.05.2024).

- [21] Постанова Верховної Ради України Про звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з проведенням Російською Федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя від 21.09.2023 р. № 3387-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3387-IX#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
- [22] Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : аналіт. доп. / А. Бобровицький, Н. Гавриленко, А. Гончарук, І. Ус, Г. Широкий, Р. Юлдашев ; за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2023. 76 с. (Серія «Міжнародні відносини»). <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.10>.
- [23] 61-й випуск регулярного дайджесту про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ. *Kyiv School of Economic*. 05.02.2024 р. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/61-y-vipusk-regulyarnogo-daydzhestu-pro-vpliv-vihodu-inozemnih-kompaniy-na-ekonomiku-rf/> (дата звернення: 09.05.2024).
- [24] PepsiCo в Україні. *Internet Archive Wayback Machine*. 17.10.2019 р. URL: <https://archive.org/details/pepsicofritolayannualreports/frito1958/> (дата звернення: 09.05.2024).
- [25] 639 днів повномасштабної війни у Миколаївській області: узагальнення подій. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 03.12.2023 р. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/639-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-u-mykolaiivskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/> (дата звернення: 09.05.2024).
- [26] Скільки жителів загинуло у Харкові та області від початку війни. *Коментарі Харків*. 02.01.2024 р. URL: https://kharkov.comments.ua/ua/news/war/2023/24595-skilki-zhiteliv-zaginulo-u-harkovi-ta-oblasti-vid-pochatku-viyni.html?utm_source=ukrnet&utm_medium=ukrnet2 (дата звернення: 09.05.2024).
- [27] Фінансують війну та сприяють мобілізації в рф: французьку корпорацію Auchan Holding НАЗК внесло до переліку міжнародних спонсорів війни. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 23.02.2023 р. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/finansuyut-vijnu-ta-spryyayut-mobilizatsiyi-v-rf-frantsuzku-korporatsiyu-auchan-nazk-vneslo-do-pereliku-mizhnarodnyh-sponsoriv-vijny/> (дата звернення: 09.05.2024).
- [28] Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
- [29] Про іноземні інвестиції в російській федерації : федеральний закон від 09.07.1999 р. № 160-ФЗ. URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_16283/ (дата звернення: 09.05.2024).
- [30] Це наче Венесуела. Найкраще дістається поплічникам. Як режим Путіна підминає під себе російські активи західних компаній. Розбір Ft. *Forbes.ua*. 21.07.2023 р. URL: <https://forbes.ua/svit/stari-dobri-chasi-povertayutsya-nova-khvilya-natsionalizatsii-v-rosii-pid-yaku-potrapili-inozemni-kompanii-analitika-ft-21072023-14966> (дата звернення: 09.05.2024).
- [31] Чому деякі західні бренди досі не йдуть з Росії. *BBC News Україна*. 25.09.2023 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3g7gnen4zgo> (дата звернення: 09.05.2024).

- [32] Санкції проти РФ / Міністерство закордонних справ України. 04.07.2024 р. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf> (дата звернення: 09.05.2024).
- [33] Pietropaol I. Part 1: Do foreign companies have a responsibility under international law to leave Russia? *British Institute of International and Comparative Law*. March 14, 2022. URL: <https://www.biicl.org/blog/33/part-1-do-foreign-companies-have-a-responsibility-under-international-law-to-leave-russia?cookieset=1&ts=1728374991> (last accessed: 09.05.2024).
- [34] Публікація на тему «Керівні принципи ООН з питань бізнесу і прав людини». *Омбудсман України*. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/publikaciya-na-temu-kerivni-principi-onn-z-pitan-biznesu-i-prav-lyudini> (дата звернення: 09.05.2024).
- [35] The 17 goals. Sustainable Development. *United Nations*. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (last accessed: 09.05.2024).
- [36] Світовий банк і Україна: Закладання фундаменту для відновлення в умовах війни. *World Bank*. 05.12.2023 р. URL: <https://www.worldbank.org/uk/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war> (дата звернення: 09.05.2024).
- [37] Окупанти забрали гуманітарну допомогу, направлену жителям Мелітополя. *Інтерфакс-Україна*. 31.03.2022 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/819924.html> (дата звернення: 09.05.2024).
- [38] Troop deaths, injuries in Ukraine war nearing 500,000 – NYT citing US officials. *Reuters*. August 18, 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/troop-deaths-injures-ukraine-war-nearing-500000-nyt-citing-us-officials-2023-08-18/> (last accessed: 09.05.2024).
- [39] Шевчук С. ВВП на генераторах. НБУ назвав цифру, скільки коштували українській економіці російські обстріли енергетичної інфраструктури *Forbes.ua*. 04.02.2023 р. URL: <https://forbes.ua/money/vvp-na-generatorakh-nbu-nazvav-tsifru-skilki-koshtovali-ukrainskiy-ekonomitsi-rosiyski-obstrili-energetichnoi-infrastrukturi-04022023-11510> (дата звернення: 09.05.2024).
- [40] Щонайменше 5 мільйонів людей в Україні втратили роботу через війну. *Слово і Діло*. 20.11.2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/20/novyna/ekonomika/shhonajmenshe-5-miljoniv-lyudej-ukrayini-vtratyly-robotu-cherez-vijnu> (дата звернення: 09.05.2024).
- [41] Україна в ОБСЄ: Росія зруйнувала і пошкодила понад 130 тисяч об'єктів цивільної інфраструктури. *Укрінформ*. 09.11.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3784870-ukraina-v-obse-rosia-zrujnuvala-i-poskodila-ponad-130-tisac-obektiv-civilnoi-infrastrukturi.html> (дата звернення: 09.05.2024).
- [42] Так виглядає «звільнення»: які українські міста повністю чи частково зруйновані окупантами. *Слово і Діло*. 28.12.2023 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/28/infografika/suspilstvo/tak-vyhlyadaye-zvillnennya-yaki-ukrayinski-mista-povnistyuchy-chastkovo-zrujnovani-okupantamy> (дата звернення: 09.05.2024).
- [43] Шкода докільню від війни вже перевищує 1,9 трильйона гривень – Руслан Стрілець. *ArmyInform*. 15.04.2023 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/15/shkoda-dovkillyu-vid-vijny-vzhe-perevyshhuye-19-tryljona-gryven-ruslan-strilecz/> (дата звернення: 09.05.2024).

- [44] За час повномасштабного вторгнення на чорноморське узбережжя винесло до 70 морських бомб – Гуменюк. *Супільне.Новини*. 31.10.2023 р. URL: <https://suspilne.media/odesa/606061-za-cas-povnomasstabnogo-vtorgnenna-na-cornomorske-uzberezza-vineslo-do-70-morskih-bomb-gumenuk/> (дата звернення: 09.05.2024).
- [45] Human Rights Due Diligence. *CEECA Resource Hub*. URL: <https://ceeca-bhr.org/eecacategory/human-rights-due-diligence/> (дата звернення: 09.05.2024).

References

- [1] Doroshenko, V.A. (2023). Legal Mechanisms for the Protection of Human Rights During War. *Juridical scientific and electronic journal*, 2, 323-326. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/74>.
- [2] Iliashko, O.O. (2018). Violation of the Civil and Political Rights and Freedoms on the Temporarily Occupied Territories of Ukraine and Ways of Their Protection. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*, 4, 19-27. Retrieved from https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/6.pdf.
- [3] Uvarova, O.O., & Buriakovska, K.O. (2019). *Business and Human Rights*. Kharkiv.
- [4] Kallen, H.M. (1939). *Of war and peace*. New York: Graduate Faculty of Political and Social Science, New School for Social Research, 361-391.
- [5] Oppenheim, L. (2015). *International Law*. Palala Press, 2.
- [6] Sorel, G. (1910). *Réflexions sur la violence*. 2ed. Paris: Rivière.
- [7] Starke, J.G. (1972). *Introduction to International Law*. London, Butterworths.
- [8] Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. (October 18, 1907). The Hague. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
- [9] Treaty on the Prohibition of War as a Means of National Policy (The Kellogg-Briand Pact). (August 27, 1928). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text.
- [10] Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva. (August 12, 1949). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
- [11] United Nations Charter. (June 26, 1945). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
- [12] Buromenskyi, M.V. (2006). *International Law*. Kyiv: Jurincom Inter.
- [13] Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine A/HRC/55/66. (March 18, 2024). Retrieved from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/a-hrc-55-66-aev.pdf>.
- [14] Definition of Aggression. General Assembly Resolution 3314 (XXIX). (December 14, 1974). Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633__169633.
- [15] Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine No. 129-19 "On the Reference of Verkhovna Rada of Ukraine to the UN, European Parliament, PACE, Parliamentary Assembly of NATO, Parliamentary Assembly of OSCE, Parliamentary Assembly of GUAM, National Parliaments of the States of the World on the Recognition of the Russian Federation as a Terrorist State". (January 27, 2015). Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/351834__351899.
- [16] UN General Assembly Resolution No. 68/262 "Territorial Integrity of Ukraine". (March 27, 2014). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123>.

- [17] UN General Assembly Resolution No. ES-11/1 "Aggression against Ukraine". (March 2, 2022). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MU22003>.
- [18] UN General Assembly Resolution No. ES11/2 "Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine". (March 24, 2022). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-shvalennya-rezolyucii-generalnoyi-asambleyi-oon-gumanitarni-naslidki-agresiyi-proti-ukrayini>.
- [19] UN General Assembly Resolution No. ES11/4 "Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations". (October 12, 2022). Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_ES-11/4.
- [20] UN General Assembly Resolution No. ES-11/6 "Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine". (February 23, 2023). Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_ES-11/6.
- [21] Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine No. 3387-20. "On the Reference of Verkhovna Rada of Ukraine to International Organizations, Parliamentary Assemblies, Governments, and Parliaments of Foreign States due to the Unlawful Elections held by Russian Federation on the Temporarily Occupied Territories of Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia, and Kherson Regions of Ukraine, Autonomous Republic of Crimea, and the city of Sebastopol". (September 21, 2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3387-IX#Text>.
- [22] Bobrovtskyi, A., Havrylenko, N., Honcharuk, A., Us, I., Shyrokyi, G., & Juldashv, R. (2023). *International Sanctions as an Instrument of Deterrence of Russian Aggression against Ukraine*. M. Palamarchuk (Ed.). Kyiv: NICD. (Series "International relations"). <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.10>.
- [23] The 61st Issue of a Regulatory Digest on the Impact of Foreign Companies' Departure on the Economy of the RF. *Kyiv School of Economics*. (February 5, 2024). Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/61-y-vipusk-regulyarnogo-daydzhestu-proplyiv-vihodu-inozemnih-kompaniy-na-ekonomiku-uf/>.
- [24] PepsiCo in Ukraine. *Internet Archive Wayback Machine*. (October 17, 2019). Retrieved from <https://archive.org/details/pepsicofritolayannualreports/frito1958/>.
- [25] 639 days of the Full-scale War in Mykolaiv Region: Summarizing Events. *Ukrainian Helsinki Union on Human Rights*. (December 3, 2023). Retrieved from <https://www.helsinki.org.ua/articles/639-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-u-mykolaivskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/>.
- [26] How many People died in Kharkiv and Kharkiv Region from the beginning of the War. *Kharkiv Commentaries*. (January 2, 2024). Retrieved from https://kharkov.comments.ua/ua/news/war/2023/24595-skilki-zhiteliv-zaginulo-u-harkovi-ta-oblasti-vid-pochatku-viyni.html?utm_source=ukrnet&utm_medium=ukrnet2.
- [27] Financing the war and contributing to mobilization in the Russian Federation: the French corporation Auchan was included in the list of International sponsors of the war by the

- NACP. *National Agency of Corruption Prevention*. (February 23, 2023). Retrieved from <https://nazk.gov.ua/uk/finansuyut-vijnu-ta-spryyayut-mobilizatsiyi-v-rf-frantsuzku-korporatsiyu-auchan-nazk-vneslo-do-pereliku-mizhnarodnyh-sponsoriv-vijny/>.
- [28] Law of Ukraine No. 1700-18 "On the Corruption Prevention". (October 14, 2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
- [29] Russian Federal Law No. 160-ФЗ "On the Foreign Investments". (July 9, 1999). Retrieved from https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_16283/.
- [30] "It's like Venezuela. The best goes to the cronies". How Putin's regime is taking over the Russian assets of Western companies. FT analysis. *Forbes.ua*. (July 21, 2023). Retrieved from <https://forbes.ua/svit/stari-dobri-chasi-povertayutsya-nova-khvilya-natsionalizatsii-v-rosii-pid-yaku-potrapili-inozemni-kompanii-analitika-ft-21072023-14966>.
- [31] Why some Western brands are still not leaving Russia? *BBC News Ukraine*. (September 25, 2023). Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3g7gnen4zgo>.
- [32] Sanctions against Russian Federation. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. (July 4, 2024). Retrieved from <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>.
- [33] Part 1: Do Foreign Companies have a Responsibility under International Law to leave Russia? *British Institute of International and Comparative Law*. (March 14, 2022). Retrieved from <https://www.biicl.org/blog/33/part-1-do-foreign-companies-have-a-responsibility-under-international-law-to-leave-russia?cookieset=1&ts=1728374991>.
- [34] UN Guiding Principles on Business and Human Rights. *Ombudsman of Ukraine*. Retrieved from <https://ombudsman.gov.ua/uk/publikaciya-na-temu-kerivni-principi-oon-z-pitan-biznesu-i-prav-lyudini>.
- [35] The 17 goals. Sustainable Development. *United Nations*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals>.
- [36] The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War. *World Bank*. (December 5, 2023). Retrieved from <https://www.worldbank.org/uk/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war>
- [37] Occupants seize humanitarian aid sent to Melitopol residents. *Interfax-Ukraine*. (March 31, 2022). Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/819924.html>.
- [38] Troop deaths, injuries in Ukraine war nearing 500,000 – NYT citing US officials. *Reuters*. (August 18, 2023). URL: <https://www.reuters.com/world/europe/troop-deaths-injures-ukraine-war-nearing-500000-nyt-citing-us-officials-2023-08-18/>.
- [39] Shevchuk, S. (February 4, 2023). GDP on generators. The NBU has given an estimate of how much the Russian shelling of energy infrastructure cost the Ukrainian economy. *Forbes.ua*. Retrieved from <https://forbes.ua/money/vvp-na-generatorakh-nbu-nazvav-tsifru-skilki-koshtuvali-ukrainskiy-ekonomitsi-rosiyski-obstrili-energetichnoi-infrastrukturi-04022023-11510>.
- [40] At least 5 million people in Ukraine have lost their jobs due to the war. *Word and Act*. (November 20, 2022). Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/20/novyna/ekonomika/shhonajmenshe-5-miljoniv-lyudej-ukrayini-vtratyly-robotu-cherez-vijnu>.
- [41] Ukraine in the OSCE: Russia has destroyed and damaged over 130 thousand civilian infrastructure objects. *Ukrinform*. (November 9, 2023). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3784870-ukraina-v-obse-rosia-zrujnuvala-i-poskodila-ponad-130-tisac-obektiv-civilnoi-infrastrukturi.html>.

- [42] This is what "liberation" looks like: which Ukrainian cities are completely or partially destroyed by the occupiers. *Word and Act*. (December 28, 2023). Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/28/infografika/suspilstvo/tak-vyhlyadaye-zvilmennya-yaki-ukrayinski-mista-povnistyu-chy-chastkovo-zrujnovani-okupantamy>.
- [43] Environmental damage caused by the war already exceeds 1.9 trillion hryvnias – Ruslan Strelets. *ArmyInform*. (April 15, 2023). Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2023/04/15/shkoda-dovkillyu-vid-vijny-vzhe-perevyshhuye-19-tryljona-gryven-ruslan-strilecz/>.
- [44] Up to 70 naval bombs landed on Black Sea coast during full-scale invasion – Humeniuk. *Suspilne.News*. (October 31, 2023). Retrieved from <https://suspilne.media/odesa/606061-za-cas-povnomasstabnogo-vtorgnenna-na-cornomorske-uzberezza-vineslo-do-70-morskih-bomb-gumenuk/>.
- [45] Human Rights Due Diligence. *CEECA Resource Hub*. Retrieved from <https://ceeca-bhr.org/eecacategory/human-rights-due-diligence/>.

Дар'я Олександрівна Філіппова

студентка факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: d.o.filippova@nlu.edu.ua

ORCID 0009-0004-4475-4557

Наталія Юліївна Філатова-Білоус

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільного судочинства,

арбітражу та міжнародного приватного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: filatovaukraine@gmail.com

ORCID 0000-0003-4243-3990

Daria O. Filippova

Student of Faculty of the Prosecutor's Office

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine

e-mail: d.o.filippova@nlu.edu.ua

ORCID 0009-0004-4475-4557

Natalia Yu. Filatova-Bilous

Ph.D. in Law, Assistant Professor,

Assistant Professor of the Department of Civil Justice,

Arbitration and International Private Law

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine

e-mail: filatovaukraine@gmail.com

ORCID 0000-0003-4243-3990

Рекомендоване цитування: Філіппова Д. О., Філатова-Білоус Н. Ю. Міжнародні компанії як спонсори порушень прав людини, спричинених російською агресією. *Проблеми законності*. 2024. Вип. 166. С. 68–85. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.166.311823>.

Suggested Citation: Filippova, D.O., & Filatova-Bilous, N.Yu. (2024). International Companies as Sponsors of Human Rights Violations Caused by Russian Aggression. *Problems of Legality*, 166, 68-85. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.166.311823>.

Статтю подано / Submitted: 03.09.2024

Доопрацьовано / Revised: 04.10.2024

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2024

Опубліковано / Published: 01.11.2024